

به نام خدا

عنوان درس: کارگاه تصویرسازی

مدرس: آزاده بهمنیار

ترم اکاردانی گرافیک

توضیحات

درس کارگاه تصویرسازی شامل بخش تئوری و عملی می باشد، که بخش تئوری درس هر جلسه در قالب پاورپوینت ارائه خواهد شد و بخش عملی به صورت فیلم آموزشی در اختیار دانشجویان قرار خواهد گرفت.

جلسه اول

● تصویرسازی چیست؟

● تاریخچه تصویرسازی کتاب های کودکان

تصویر سازی چیست؟

از تصویر سازی، مصور سازی و یا تصویر گری تا کنون تعاریف گوناگونی ارایه شده است. گاه آن را نوعی تزیین کتاب دانسته اند و در پاره ای از موارد، تصویر سازی ارائه تصاویری دانسته شده که در خدمت متن هستند. اما در یک نگاه گذرا به تاریخچه بسیار طولانی تصویر سازی کتاب، به سادگی در می یابیم که **تصویر سازی کتاب صرفاً تزیین کتاب نیست بلکه ابزار و یا به بیانی بهتر زبانی است برای القاء و کمک به دریافت مطالبی که در کتاب مطرح شده اند.** پس تصویر سازی به طور کلی وسیله، زبان و یا راهی است برای انتقال هر چه بهتر مطلب. گاه تصویر سازی پا را از مطلب فراتر می گذارد و علاوه بر اینکه به درک بهتر مطلب کمک می کند، خود نیز اطلاعات بیشتر و یا حس دیگری را به بیننده منتقل می کند. این امر بیشتر در کتاب های ادبی که مجالی به قوه فلاقه تصویر ساز می دهند رخ می دهد. به عنوان مثال در بسیاری از کتاب های ادبی قرون گذشته ما، تصویر سازی منجر به پیدایش نقاشی های زیبایی شده است که هر کدام از آن ها، جدا از کتاب هم اثری مستقل و کامل هستند. علاوه بر کتاب های ادبی، از دیر باز بسیاری از علوم مانند نجوم و پزشکی از تصویر سازی برای نشر و فهم هر چه بیشتر مطالب کمک گرفته اند. بنابر این تصویر سازی می تواند جنبه های مختلفی داشته باشد و نمی توان آن را در یک چهار چوب بسته تعریف کرد.

تصویرسازی به عبارتی هنر گزینش و به کارگیری تصاویر توضیح دهنده و توصیف کننده برای بیان مفاهیم است. در تصویر سازی، ممکن است علاوه بر شخص تصویر ساز، عکاس، طراح گرافیک، صفحه آرا، روان شناس، مولف و مدیر هنری در کنار یکدیگر کار کنند تا بتوانند پیامی را به شکل مؤثر به مخاطب منتقل کنند. هنر تصویر سازی اصول و معیارهایی دارد که آگاهی تصویری ساز از آن ها به بهبود کیفیت تصاویر کمک می کند. در زمینه کتاب های کودکان بخصوص اهمیت و نقش تصویر سازی بر کسی پوشیده نیست. شاید تصویر را بتوان اولین پل ارتباطی کودک با کتاب دانست. تصاویر می توانند به پرورش قوه تفیل کودکان کمک کرده و در رساندن پیام متن مؤثر باشند.

تاریخچه ی تصویرسازی کتاب های کودکان

کودکان از زمان اختراع دستگاه چاپ از کتاب های ویژه خود برخوردار شدند. تا پیش از اختراع دستگاه چاپ فقط شمار اندکی از کودکان اشراف زاده کتاب های ویژه کودک را داشتند. اما تصویرسازی کتاب دارای پیشینه ای کهن تر از کتاب های چاپی است. همراهی نوشته و تصویر در شرق بسیار پیش از غرب شکل گرفت. سال ها پیش از میلاد مسیح کاغذ در چین اختراع شد و از آن جا به مصر رفت.

کتاب هایی از پاپيروس در مصر بر جای مانده اند، که کتاب مردگان نام دارند. که بیشتر آن ها با تصویر همراه هستند. بر روی آن ها اغلب دعا، سرود های مذهبی و وردهایی همراه با تصویر آورده شده است که در مراسم دفن مردگان همراه با اجساد در زیر خاک دفن می شدند. غیر از آن ها طومار های تصویری دیگری هم درباره ستاره شناسی، جادو و ... وجود داشت. در سده ی چهارم پیش از میلاد مسیح نیز در هندوستان طومار های تصویری تولید می شده است. این طومار ها در سده ی نخست میلادی در چین رایج شد و به همراه مذهب بودایی در ژاپن رواج یافت. متن بیشتر این طومار ها داستان های مذهبی بود.

از میان طومار های تصویر دار که از کیفیت بالای هنری به لحاظ تصویری برخوردارند می توان به قصه ی چنپی و رختار های جانوران که هر دو مربوط به سده ی دوازدهم میلادی است، اشاره کرد.

در حوزه ی تمدنی غرب، تا پیش از اختراع دستگاه چاپ که به میانه سده ی پانزدهم میلادی می رسد، تصاویر بیشتر مربوط به کتاب هایی است که دست نویس بوده اند، و متن آن ها بیش تر داستان های مذهبی مربوط به تورات و زندگی قدیسیں بود. اما این کتاب ها هیچ کدام برای کودک و نوجوان نوشته نمی شد، هر چند که کودکان هم آن ها را می خواندند و از دیدن تصاویرش لذت می بردند.

در ایران سابقه هنر کتاب سازی و آراستن کتاب به حدود دو هزار و پانصد سال پیش باز می گردد که از میان آن ها می توان به کتاب اوستا اشاره کرد. گرچه ایرانیان در چهار هزار سال پیش با خط آشنایی داشته و روی سنگ، لوحه های گلی و سیمین و زرین و ورقه هایی از پوست گاو و گاو میش و سرانجام بر پوست درخت، اندیشه و تجربه های خود و دانستنی هایشان را ثبت کرده اند، اما هیچ سندی در دست نیست که نشان دهد کتاب های مصور از چه زمانی وجود داشته است. یکی از کهن ترین و مهم ترین آثار مکتوب مصوری که از دوران باستان در ایران شناخته شده است، کتاب ارژنگ مانی است. از این کتاب اکنون نمونه ای در دست نیست به جز چند قطعه از متنی پارتی با عنوان شرح آرد هنگ. هنر تزئین کاری و گل و بوته سازی در کتاب از همین دوران رواج یافت. به طور کلی کتاب های مصور در ایران، دو گروه بوده اند: گروه اول، رساله های علمی بوده اند، و گروه دوم، متون ادبی همچون داستان های حماسی و افسانه ها. از جمله کتاب هایی که در سده های نخست پس از ظهور اسلام به تصویر کشیده شدند، می توان به کلیله و دمنه اشاره کرد.

همان طور که قبلاً اشاره شد با اختراع دستگاه چاپ کتاب های ویژه کودکان نیز به چاپ رسید. به غیر از اختراع دستگاه چاپ، عواملی همچون گسترش آموزش و پرورش، رشد ادبیات کودکان، توجه به جایگاه کودکان، پیشرفت خود صنعت چاپ و توجه به ارتباط میان متن و تصویر در پیشرفت و شکل گیری کتب مصور کودکان تاثیر داشته است.

در اروپا از نخستین کتاب های چاپی ویژه کودکان می توان به کتاب های درسی سده ی هفت میلادی اشاره کرد، که در صومعه ها تدریس می شد. اما این کتاب ها بسیار کم شمار و محدود بودند. فن آوری چاپ در اروپا در سده ی پانزدهم میلادی اختراع شد. نخستین کتاب های ویژه کودکان به آموزش فرزندان اشراف اختصاص داشت.

در سال های مربوط به سده ی پانزدهم میلادی در انگلستان فردی به نام ویلیام کاکستون کتاب هایی را به چاپ رساند که مورد توجه کودکان و نوجوانان قرار گرفت از جمله، کتاب تاریخ تروی، رینارد روباه و قصه های اروپا.

یکی از نخستین کتاب های تصویری برای کودکان توسط یوست آمان نقاش و تصویرساز آلمانی در سال ۱۵۸۰ میلادی در فرانکفورت به تصویر کشیده شد با عنوان راهنمای آموزش هنر به کودکان که در زمینه آموزش هنر به کودکان بود. یکی از نخستین کسانی که مسئله ی استفاده از تصاویر در کتاب های کودکان را برای افزایش توان آموزشی مطرح کرد آموس کمنیوس بود که اهل جمهوری اسلوآکی بود. او آموزگار و کارشناس آموزش و پرورش بود. به باور او کودکان آن چه را که می بینند بهتر از آن چه می خوانند، به خاطر می سپارند کمنیوس نخستین کتاب تصویری خود را به نام جهان دیدنی در تصویر ها به زبان لاتین منتشر کرد. این کتاب به باور گروهی از کارشناسان، نخستین کتاب تصویری کودکان در جهان است. در این کتاب کمنیوس برای توضیح معانی واژه ها از تصویر استفاده کرده است. کتاب صد و پنجاه تصویر دارد و در زیر هر تصویر توضیح واژه با لاتین و آلمانی آمده است. تصاویر این کتاب با تکنیک کنده کاری روی چوب تهیه شده بود. ترجمه این کتاب به زبان انگلیسی با تصاویر هایی به شیوه کنده کاری روی فلز در سال ۱۶۵۹ میلادی منتشر شد این کتاب تا سده ی نوزدهم به زبان فرانسوی، ایتالیایی، روسی، لهستانی و چند زبان دیگر ترجمه شد. در کتاب های آن دوران که برای کودکان تهیه می شد، تصاویر عموما یا جنبه تزئینی داشت یا آموزشی.

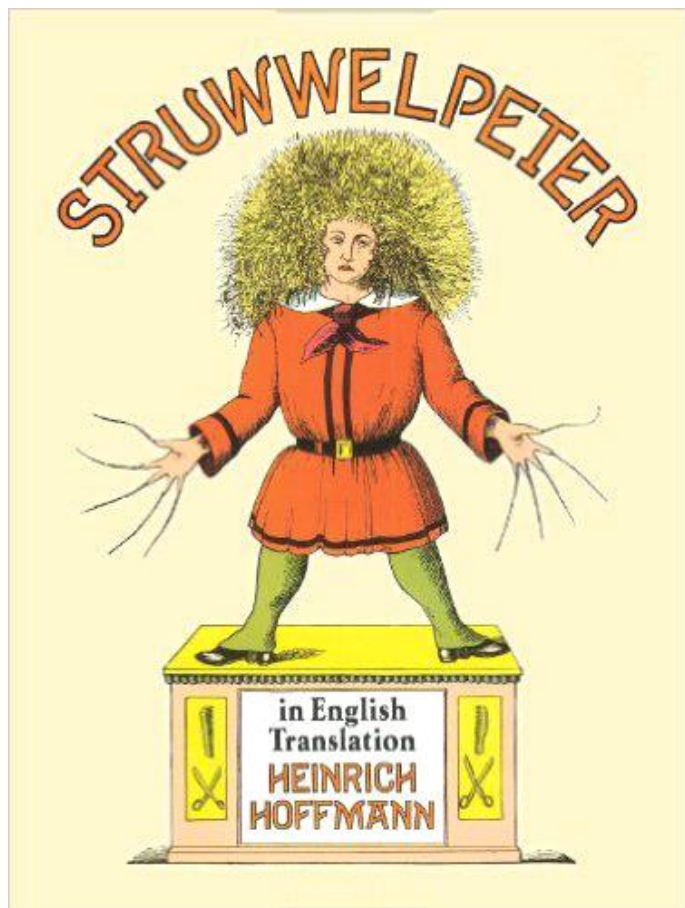
تکنیک غالب به کار رفته تا پایان سده ی هفدهم بیشتر شیوه کنده کاری روی چوب بود. بخش اعظم این تکنیک با دست انجام می گرفت. پیشینه ی این تکنیک به سال های پایانی سده ی پانزدهم میلادی باز می گردد. هلاکی روی فلز بر روی ورقه های مسی یا گراور سازی، تکنیک پیشرفته تری بود که در سده ی هجدهم در تصویر سازی کتاب های بزرگسالان به کار گرفته می شد، و در سال های پایانی سده ی هجدهم این تکنیک برای کتاب های کودکان نیز استفاده شد. در این تکنیک تصاویر از جزئیات بیشتری برخوردارند. جان نیوبری، یکی از نخستین ناشرانی است که از این تکنیک در تولید کتاب های کودکان بهره گرفت. او فروشنده و ناشر کتاب انگلیسی بود که کتاب های زیبا و چشم نوازی برای کودکان منتشر کرد. از نخستین کتاب های او کتاب *بیبی کوچک زیبا* است. کتاب های نیوبری علاوه بر زیبایی از حرمت های جالبی نیز برخوردار بودند که باعث کودکان می شد. از جمله کتاب هایی که به شکل آکاردئون تا خورده بودند و به هنگام خواندن از هم باز می شدند. او نخستین ناشری بود که در تصویر سازی کتاب های خود از هنرمندان توانا و مشهور استفاده کرد.

استفاده از تکنیک چاپ سنگی یا لیتوگرافی در پایان سده ی هجدهم رواج یافت. این تکنیک توسط آلویس سنفلدر اختراع شد. این تکنیک پر زحمت بود اما امتیاز آن تولید تصویر های رنگی بود.

در سال های دهه ی ۱۸۳۰ جان و توماس بویک در انگلستان روشی جدید در تصویر گری به شیوه فلکلی روی چوب ایجاد کردند، که فلکلی روی چوب با فط سفید نام داشت. در این روش تصویرها با فط های نازکی بر روی چوب فلکلی می شدند و تصویر به دست آمده سطح های بزرگ سیاه داشت که با فط های سفید نازک دورگیری می شدند. در این روش ایجاد سایه روشن و بافت تصاویر امکان پذیر بود. این روش در فاصله بین دهه ۱۸۳۰-۱۸۴۰ در تصویر سازی کتاب های کودکان بسیار رواج داشت. در نیمه سده ی نوزدهم در اروپا شمار نویسندگان کتاب های کودکان بسیار بیشتر شد. علت آن انقلاب صنعتی و بهتر شدن شرایط زندگی و بهبود وضعیت آموزش و پرورش و افزایش شمار کودکانی بود که به آموزشگاه ها راه می یافتند.

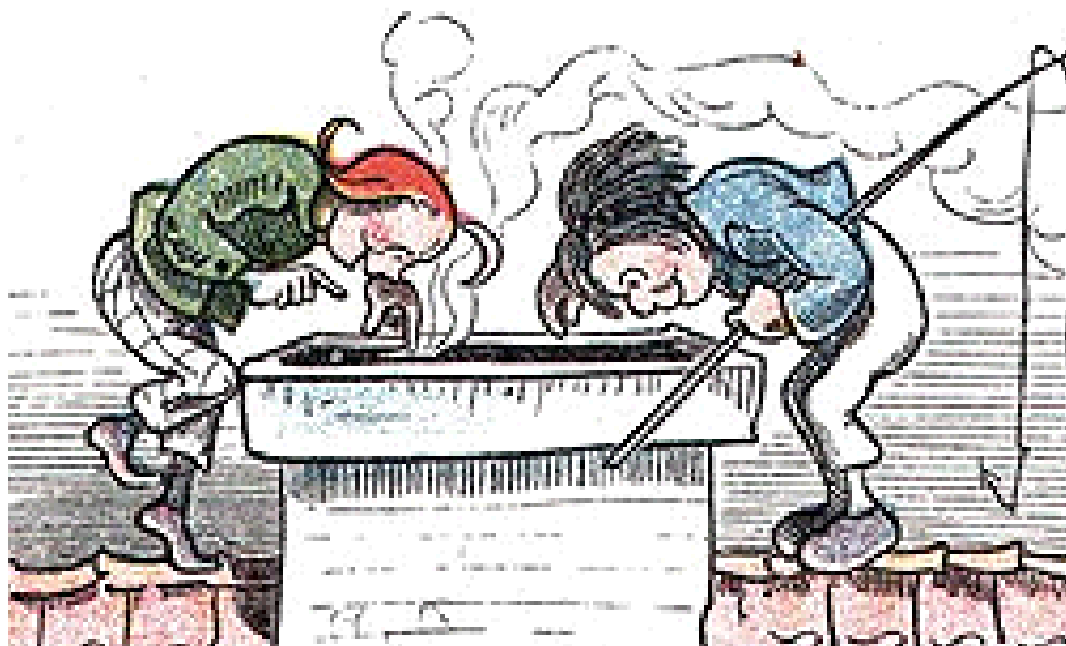
در این دوران انتشار کتاب های ساده و سرگرم کننده برای کودکان بیشتر شد. ادوارد لیر کتاب هیپانه ها را در سال ۱۸۴۶ منتشر کرد، که در آن با بهره گیری از تکنیک چاپ سنگی تصاویر ساده ی سیاه و سفید خلق کرد که ارتباطی تنگاتنگ با متن داشت و برای کودکان فنده دار و سرگرم کننده بود.

در همان سال ها هاینریش هوفمن در آلمان کتاب تصویری پیتر شرور را در آلمان با هدف توجیه دادن کودکان به رعایت نکات بهداشتی منتشر کرد. تصویر های ساده و ابتدائی این کتاب در این سال ها تأثیر بسیاری در تصویر سازی کتاب های کودکان در اروپا داشت.

روی جلد کتاب پیتر شرور اثر هاینریش هوفمن

از کتاب های کلاسیک معروف آلمانی متعلق به این دوران می توان به کتاب مکس و مورتیز اثر ویلهلم بوش اشاره کرد که داستان های منظوم طنزی را به همراه تصویر در بر می گیرد که در باره شیطنت های پسر بچه های دوقلو به نام های ماکس و مورتیز است.

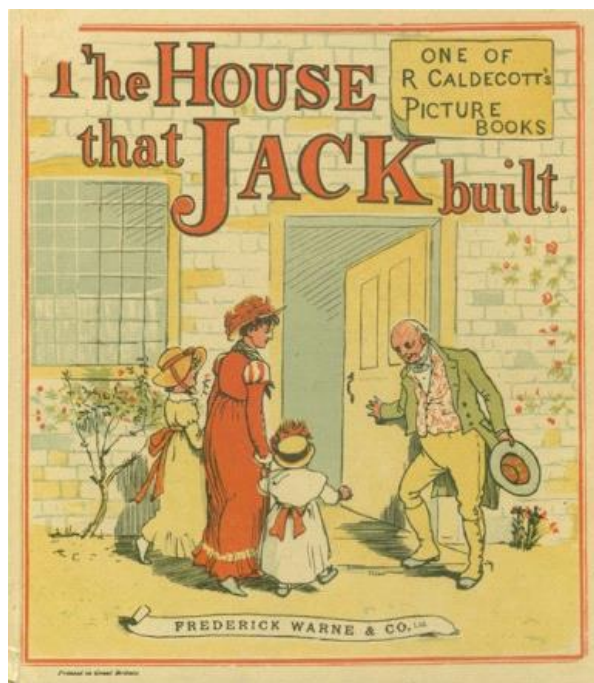
تصویری از مجموعه کتاب های ماکس و مورتیز اثر ویلهلم بوش

شاید بتوان گفت نخستین باری که یک تصویرساز و نویسنده در تاریخ تصویرسازی کتاب در اروپا با همکاری یکدیگر یک اثر مصور را خلق کردند، مربوط می شود به کتاب آلیس در سرزمین عجایب لوئیس کربول که جان تنیل تصویرساز آن بود. جان تنیل در این کتاب از تکنیک حکاکی روی چوب برای خلق موجودات خیال انگیز بهره گرفت و تصویرهای تنیل جزو ثابت کتاب شدند.

در سال های پایانی سده ی نوزدهم تصویرسازان به شکل گروهی حرفه ای در آمدند، و از جایگاه شناخته شده تری برخوردار شدند. استفاده از دوربین برای عکاسی از تصاویر و انتقال آن به صفحات یا بلوک ها برای چاپ در سال ۱۸۶۰ شکل گرفت، و روش فتو لیتوگرافی یا چاپ افست رواج یافت که تا به امروز نیز ادامه دارد. در سده ی نوزدهم فردی به نام ادموند ایوانس باعث شکوفایی تصویرسازی کتاب های کودکان در انگلستان شد.

ادموند ایوانس هنرمند، ناشر و چاپچی بود. او اولین کسی بود که به رابطه مهم میان طراحی و صفحه آرایی کتاب با تصویرسازی آن پی برد. او در این راه از تکنیک عکاسی بهره گرفت و تصویرهایی رنگی چاپ کرد که به لحاظ کیفیت با اصلشان تفاوت چندانی نداشت. ایوانس آثار تصویرسازی همپتون راندولف کالدکات، والتز کدین و کیت گریناوی را به چاپ رساند و زمینه را برای پیدایش کتاب های تصویری که متن و تصویر در کنار هم بتوانند داستانی را روایت کنند، فراهم کرد.

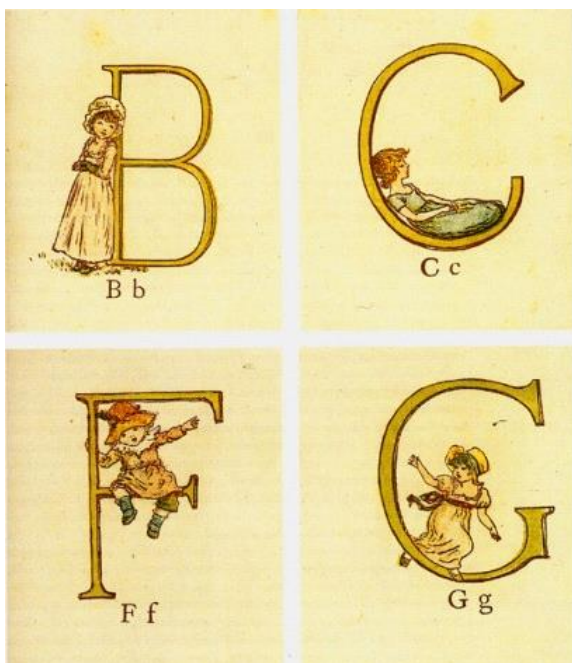
راندولف کالدکات از موفق ترین تصویر سازانی بود که در دهه های پایانی سده ی نوزدهم به تصویر سازی کتاب های کودکان اشتغال داشت. او پیوند تصویر و متن و نقش کامل کننده تصویر در کنار متن را به خوبی نشان داد. در سال ۱۸۶۳ والتر کرین تصویر سازی کتاب اسباب بازی را به سفارش ایوانس انجام داد. در این آثار ارتباط میان متن و تصویر در بازتاب روایت داستانی بسیار موفق است. ویژگی آثار کرین استفاده از طرح های هندسی در تصاویر، به ویژه در کتاب های اسباب بازی است. در این کتب متن و تصویر در دو صفحه روبه روی هم هستند. کیت گریناوی هنرمند تصویر ساز دیگری است که با ایوانس کار می کرد. او بیشتر متن هایش را خودش می نوشت و تصویر سازی می کرد.

جلد کتاب داستان خانه ای که جک ساخت، راندولف کالدکات

تصویری از داستان دیو و دلبر، والتر کرین

تصویرسازی برای الفبای انگلیسی، کیت گریناوی

در پایان سده ی نوزدهم با شروع چاپ از راه عکاسی ماشینی، روش چاپ رنگی هاف تون رواج یافت. این روش بر اساس استفاده از سه رنگ قرمز، زرد و آبی است که رنگ چهارم سیاه نیز برای تکمیل به کار اضافه می شود نمونه این روش در کتاب های آرتور رکهام دیده می شود.

تکنیک لیتوگرافست یا لیتوگرافی رنگی برای چاپ رنگی یکی از رایج ترین روش هایی است که برای کتاب های تصویری تا به امروز ادامه پیدا کرده است. در شروع سده ی بیستم کتاب های هنرمندانی همچون بابار فخرانسوی و سری کتاب های اورلاندو کاتلین هیل به این روش به چاپ رسیده اند.

در ایران پیش از ورود صنعت چاپ نخستین تصاویری که حالت کودکانه داشت و به دست کودکان می رسید باسمه هایی بود که با قالب های چوبی و به صورت دستی روی کاغذ چاپ می شد و به هنگام عید در مکتب خانه ها به کودکان می دادند و به همین دلیل به این تصاویر ها عیدی سازی می گفتند. این باسمه ها دارای خطوط بسیار ساده و بدون پیچیدگی و ریزه کاری بود.

نمونه ای از یک طرح عیدی سازی با موضوع نبرد رستم با دیو سفید

با ورود صنعت چاپ به ایران امکان انتشار کتاب با تیراژ بالا و امکان دسترسی همه مردم و همچنین کودکان به کتاب فراهم شد. یکی از چاپخانه های فعال آن دوران چاپخانه سنگی دارالفنون بود که کتاب هایی را برای کودکان منتشر می کرد. این چاپخانه در طول فعالیت خود نزدیک به ۴۰ کتاب درسی برای کودکان چاپ کرد. در این بین تعدادی چاپخانه فصولی نیز فعال بودند. بخشی از کتاب هایی که این چاپخانه ها منتشر می کردند، کتاب های مکتب خانه ای بود که کتاب هایی کم ورق و مصور با کاغذ های ارزان بودند. این کتاب ها اغلب تصاویری ابتدائی از قصه های عامیانه، روایات مذهبی، زیارت نامه ها و توبه نامه ها را در بر می گرفت. علاوه بر این کتاب هایی در اندازه ی بزرگ تر با ورق های بیشتر هم در این دوران چاپ شد که داستان های بلند عامیانه مثل رستم نامه، شاهزاده هرمز و امیر ارسلان را در بر می گرفت که در مکتب خانه نیز خوانده می شد.

عنصر اصلی در تصاویر کتب مکتب خانه ای خط بود. تصاویر سیاه و سفید بودند که با خطوط محیطی طراحی می شدند. تصاویر سایه روشن نداشتند، اما گاهی به وسیله هاشور تیرگی، روشنی در تصویر ایجاد می کردند برای مثال در منازل ادبی یا سماوریه و کتاب گرج و روباه و نصیحت نامه حکما هاشور ها، تیرگی و روشنی و حجم ایجاد کرده اند. در بیشتر کتب مکتب خانه ای نویسنده و تصویرساز یک نفر بود و تصویرسازان این کتاب ها غیر حرفه ای بودند و نام و نشانی از آن ها در کتاب ها به جای نمانده است.

با دگرگونی در ساختار اجتماعی و فرهنگی و پیشرفت صنعت چاپ در ایران از یک سو و رشد دیدگاه های نو آموزش و پرورش و تأسیس آموزشگاه های نو به جای مکتب خانه ها از سوی دیگر، شماری از دانش آموختگان اروپا که از دولت مردان و سیاست مداران به نام نیز به شمار می رفتند، به انتشار کتاب های مصور برای آموزش در آموزشگاه های نو بر آمدند. این گروه از کتاب ها که با اندرونی های گوناگون، از اندرزنامه ها تا قصه های اروپا، یا حکایت های بازنویسی شده از مثنوی مولوی تا کلیله و دمنه و مرزبان نامه را تشکیل می دادند، در سنجش با کتاب های مکتب خانه ای از کیفیت چاپ بالاتری برخوردارند. بیشتر این کتاب ها مصور هستند و در چاپ خانه های دولتی و یا وابسته به دربار که امکانات مالی و دستگاه های بهتری داشتند به چاپ رسیده اند. در این دوران نویسندگان و ناشران کم کم به اهمیت تصویر و ارتباط میان متن و تصویر به ویژه در کتاب های کودکان پی برده بودند. با ورود ابزار عکاسی و گراوورسازی به ایران، کتاب هایی با کیفیت چاپی و تصاویر بهتر در ایران منتشر شد. به مرور زمان، نویسندگان و ناشران با درک اهمیت تصویر در کتاب کودکان، نقاشان یا تصویرسازان توانایی را که در این رشته ها آموزش دیده بودند، به کار گرفتند. به عنوان مثال، محمد نقاش اصفهانی تصویرساز تدرب الاطفال، میرزا مصطفی، از نقاشان به نام و تصویرساز کتاب اقبال ناصری و مثنوی الاطفال، میرزا عباس شاگرد کمال الملک و تصویرساز کتاب الف و بای مصور و... .

در بعضی از نمونه های تصویری نشانه های فرهنگ اروپایی مثل صندلی یا پرده و همچنین تصاویر واقع گرایانه تر و دارای حجم و سایه روشن دیده می شد و بعضی از آن ها دارای ژرفا نمایی بودند. از نمونه های آن می توان به جلد اول و دوم کتاب اخلاق مصور میرزا محمد علیخان، به امضای علیرضا اشاره کرد.

در آموزشگاه های نو کتاب های درسی دارای صفحه آرای متفاوت با دیگر کتب این دوران بودند. در اکثر این کتاب ها به جای سر لوحه، تصویری از یک کلاس درس آمده است. مطالب کتاب ها به درس های گوناگون تقسیم بندی شده اند و هر درسی معمولا یک تصویر داشت. سبک تصویری این کتاب ها نیز اغلب به تقلید از کتب آموزشی اروپایی واقع گرا بودند. تصاویر معمولا جنبه آموزشی داشتند و نویسندگان و اندرز خود را در زیر نویس بیان می کرد مثل کتاب الف و بای مصور.

کتاب های الفبا آموز نیز در این دوران به صورت مصور چاپ می شد که برای دانش آموزان سال اول بود. در این کتاب ها تصاویر برای آموزش حروف طراحی می شدند. معمولا ترکیب بندی این کتاب ها به این صورت بود که تصاویر در کنار بالا و متن در پایین قرار می گرفت تا بدین سان نفست تصویر دیده شود و سپس متن خوانده شود. در شماری از الفبا آموز ها، لوحه های تصویری نیز برای یادگیری هماهنگ میان متن و تصویر دیده می شد.

با سفر شماری از دانشجویان به اروپا و آمدن گروهی از اساتید فاربی به ویژه از فرانسه به ایران، آموزش نقاشی در دانشگاه ها بسیار متفاوت شد و دانشجویان که تا آن موقع بیشتر به شیوه کمال الملک در سبک واقع گرا و پر ساخت و سازکار می کردند شیفته هنر متفاوت و بدون قید و بند غرب شدند. در این دوران تصاویر رنگی نیز رایج شد که ابتدا به صورت تفلیک رنگ به شیوه دستی بود و سپس تفلیک رنگ به شیوه عکاسی رایج شد و تا چاپ با دستگاه افست پیش رفت و تمول بزرگی در تصویرسازی کتاب های کودکان ایجاد شد.

یکی از نخستین کتاب های رنگی این دوران برای کودکان کتاب درسی دانش مجید اثر میرزا حسین خان رمزی بود که به شیوه گراوور سازی به چاپ رسید. در دهه ی ۲۰ و به خصوص ۳۰، شماری از طراحانی که در دانشکده هنرهای زیبا طراحی دقیق و اصولی را آموخته بودند به تصویرسازی کتاب های کودکان روی آوردند. این گروه جوان و پویا آثار ماندگاری در این حیطه از خود به جای گزاریده اند از معروف ترین این طراحان می توان به لیلی تقی پور، محمد جوادی پور، محمد بهرامی و محسن وزیری مقدم اشاره کرد.

از رایج ترین موضوعات برای کتاب های تصویری الفبا آموز ها و عدد آموز ها بودند. عباس یمینی شریف در سال ۱۳۳۳ الفبا آموزی تصویری با عنوان بازی با الفبا را چاپ کرد. اسماعیل والی زاده و عباس یمینی شریف در سال ۱۳۳۷ نیز داستان عروسک را در قالب یک کتاب تصویری کمک آموزشی به چاپ رساندند، که در آن تصویر به یاری متن های کوتاه می آمد، برای اینکه خواندن واژه ها را آسان تر کند. حساب مصور نیز، در این دوران از نخستین عدد آموز ها بود که اثر ضیاء الدین جزایری با تصویرسازی یمینی دولت شاهی بود.

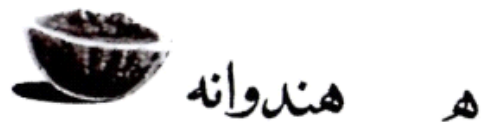
در همین دوران انتشارات سفن در سال ۱۳۳۹ چهار کتاب تصویری با کیفیت چاپ بالا، صفحه بندی و جلد سازی مناسب ارائه کرد. کدوی تحلقه زن با باز نویسی منوچهر انوری یکی از این کتاب ها بود که پرویز کلانتری آن را تصویر سازی کرد و پروانه ها و باران کتاب دیگری از این نویسنده متخلص به شاهد بود که زمان زمانی تصویر سازی آن را بر عهده داشت.

ن نان

و ورزشکار

ه هندوانه

ی یابو

تصویری از کتاب بازی با الفبا، عباس یمینی شریف، 1333

تصویری از کتاب داستان عروسک، اسماعیل والی زاده و عباس یمینی شریف، 1337

عروسک مادر دارد .
عروسک بابا دارد .
عروسک مادرو بابا را دوست دارد .

در فاصله سال های ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷ در تصویرسازی کتاب های درسی، شاهد گذر از جریان سنتی و پیوند آن با روند جهانی هنر های تجسمی و تصویرسازی هستیم. در ایران شیوه های پیشرفته چاپی که از سوی انتشارات خرائلین فراهم شده بود در این تحولات تأثیر گذار بودند. در این دوره دانشجویان جوانی همچون محمد زمان زمانی، پرویز کلانتری، آراپیک باغداساریان، علی اکبر صادقی و مرتضی ممیز وارد این حیطه شدند و آثار برجسته ای از خود بر جای گذاشتند.

با راه اندازی آتلیه انتشارات خرائلین، محمد زمان زمانی، پرویز کلانتری و کمی پس از آنها نورالدین زرین کلک، ژانت میفائیلی و غلامعلی ملتبی به تصویرسازی کتب کودکان از جمله کتاب های درسی پرداختند. پایه گذاری شورای کتاب کودک در سال ۱۳۴۱ و قانون پرورش خدای کودکان در سال ۱۳۴۵ نیز در پیشرفت کتاب های تصویری کودکان بسیار مؤثر بود. در این دوران هنرمندان همچون فرشید مثقالی که از نخستین روز های بنیان گذاری قانون به آن پیوست در کنار فیروز شیروانلوهرکتی نو در تصویرسازی پرید آوردند. نورالدین زرین کلک نیز که تصویرسازی را با کتاب های درسی کودکان آغاز کرده بود، از ابتدای کار قانون به آن پیوست و به تصویرسازی کتاب های کودکان پرداخت. مثقالی از تأثیر گذارترین تصویرسازان این دوران بود که در آثارش از تکنیک های گوناگون از لیتوگرافی گرفته تا کولاژ، آبرنگ و ... استفاده می کرد، و در تصاویری که خلق می کرد گرایش های گوناگون هنری دیده می شد.

همزمان در آن دوران تصویر سازانی همچون ایتن دلسر، تومی اونگر، موریس سنداک و اریک کارل جنبش پیشتازی را در اروپا و آمریکا ایجاد کردند که سبک و شیوه های تصویرسازی کتاب های کودکان را دگرگون کردند و تصویرسازان ایرانی تا حدودی تأثیراتی از این هنرمندان گرفتند.

پس از سال های نفست انقلاب که انتشار کتاب های کودکان با وقفه روبه رو شده بود، کم کم انتشار این کتاب ها از سر گرفته شد. البته در این دوران ادبیات کودکان شاهد پیامد آشفتگی در متن ها و متن های شتابزده و شعارگونه و ورود تصویرسازان تازه کار و جوانی بود که آثاری غیر هنرمندانه منتشر کردند. البته هنوز هنرمندانی همچون زرین کلک، کلانتری و مکتبی به همراهی خود با کانون ادامه دادند. زرین کلک در

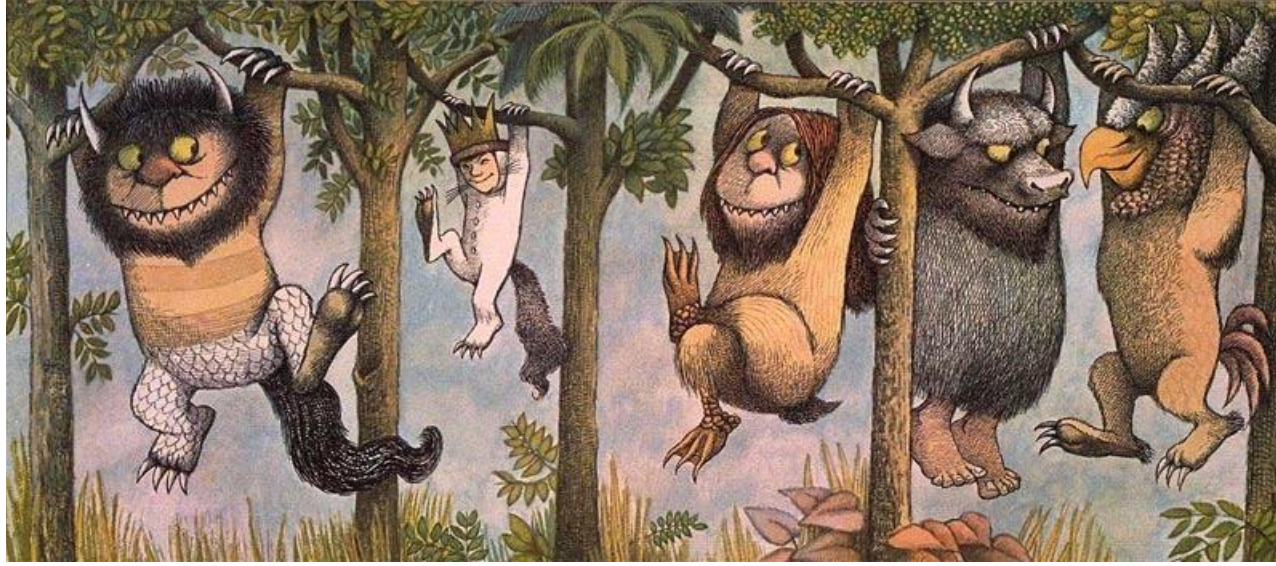
این دوران آثاری را خلق کرد که خود نویسنده و تصویرساز آن بود. از جمله کتاب های اگر می توانستیم (۱۳۶۳)، کارخانه همه کاره (۱۳۶۸) و آ اول الفباست (۱۳۶۵) که آثار موفق بودند.

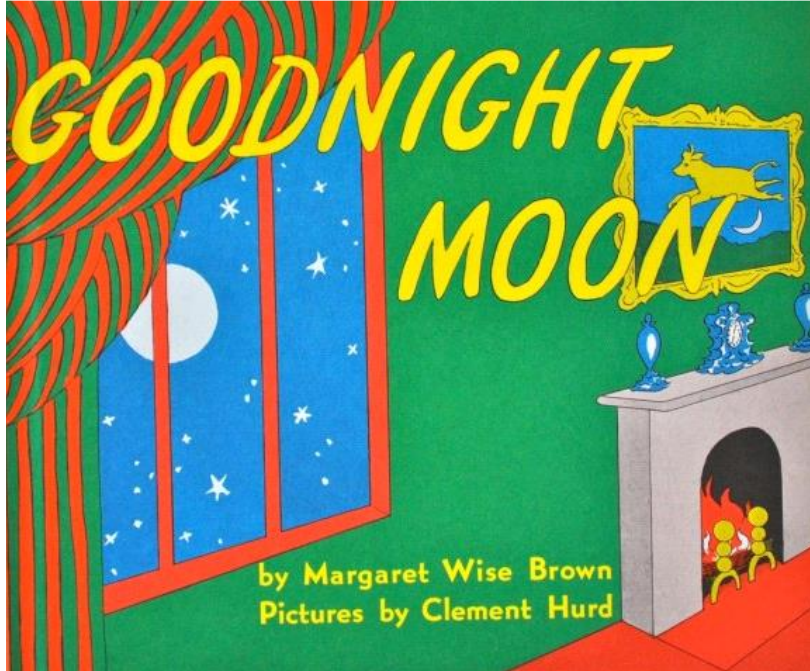
با گذشت یک دهه از انقلاب کم کم نسل قدیمی تصویرسازان کانون جای خود را به نسل جوان تری دادند که از جمله آن ها می توان به بهرام فائف، نیره تقوی و مهرنوش معصومیان اشاره کرد. در دوران جنگ و سال های پس از جنگ نیز طبیعتاً با توجه به ضعیف بودن اقتصاد، بودجه ناشران دولتی کاهش یافته بود و ناشران خصوصی نیز توان سرمایه گذاری برای انتشار کتاب های کیفی نداشتند و این خود بر کیفیت تولید و نشر آثار تأثیر می گذاشت.

به طور کلی کتاب های تصویری پدیده ای نسبتاً نو در ادبیات کودکان به شمار می آید، و مربوط به سده ی بیستم است. دورانی که تکنولوژی چاپ پیشرفت کافی کرده بود. این گونه از کتاب ها از ابتدای سده ی بیستم تاکنون رشد تدریجی و همه جانبه داشته است. کتب تصویری پیشرفت خود را مدیون هنرمندانی همچون راندولف کالدکات، والتر کرین و کیت گریناوی است که در سال های پایانی سده ی نوزدهم میلادی آثار برجسته ای در این حیطه خلق کردند. بعد ها در قرن بیستم هنرمندان بزرگی بودند که در حیطه کتاب های تصویری نمی توان نامی از آن ها نبرد.

هنرمندانی همچون موریس سنداک که در آثارش به ویژه در کتاب آن با که وحشی ها هستند، مفهوم اولیه کتاب های تصویری را دگرگون کرد و نشان داد که یک کتاب تصویری از جنبه متنی و موضوعی، زیبا شناختی و روان شناختی چگونه می تواند عمل کند. همچنین نمونه های تأثیرگذار دیگری در این زمینه همچون خانه کوچک اثر ویر جینیا لی برتون شب بخیر ماه اثر مارگارت وایز براون با تصویرسازی کلمنت هارد.

آنجا که وحشی ها هستند، موریس سنداک

جلد کتاب شب بخیر ماه، کلمنت هارد

منابع

- اکرمی، جمال الدین، کودک و تصویر ۲، چاپ اول، سروش، ۱۳۸۹
- قائینی، زهره، تصویرگری کتاب های کودکان، چاپ اول، موسسه فرهنگی هنری پژوهشی تاریخ ادبیات ایران، ۱۳۹۰

تمرین جلسه اول

اسلایدهای این جلسه (تاریفچه تصویرسازی کتاب های کودکان) را مطالعه نموده و یکی از تصویرسازان ایرانی یا خارجی که در متن نام برده شده است را انتخاب کنید. یک بیوگرافی مختصر از هنرمند تصویرسازی که انتخاب می کنید بنویسید و تصویر آثارش در حیطه کتاب کودک را به همراه بیوگرافی برای من بفرستید.

تمرین های خود را می توانید در گروه تلگرام برای من ارسال کنید.

